

Hadis Tehlikesi*

Yahya AFİF**

Sadeleştiren: Hüseyin AKYÜZ

Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
huseyinyakuz73@gmail.com

Öz

Cumhuriyetin ilk yıllarında Hz. Peygamber'in hadisleriyle ilgili menfi manada çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. Anılan yıllarda Yahya Afif müstear ismiyle kaleme alınan "Hadis Tehlikesi" adlı makale, bu iddiaların yazılı belgelerinden birisidir. Yahya Afif, son devir Osmanlı âlimlerinden Ahmed Şirânî'dir.

O, çalışmasında, hadislerle ilgili bazı olumsuz meselelerin kendi zamanından önce gizlice konuşulduğunu, ancak yaşadığı sırada ise bu mevzuların alenen sohbet konusu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca müellif, dönemin çağdaş âlimlerinin hadislerin sıhhati, Kütüb-i Sitt'e'nin güvenilirliği ve Hz. Peygamber'in hüküm koyma yetkisinin bulunup bulunmadığı gibi konularda ne söylediklerini de yansıtmaya çalışmıştır. Bunlara ilaveten yazar, fakih olmasına rağmen hadislerin dindeki yerini akli ve nakli delillerle ispatlamaya gayret etmiştir. Şüphesiz onun halisane niyetle yaptığı bu yorum ve açıklamalar, günümüz ilim dünyasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hz. Peygamber, Yahya Afif, Sahih Hadis, Cumhuriyet.

Threat of Hadith

Abstract

In the early years of the Republic of Turkey, some negative arguments had been put forward about hadiths of the Messenger of Allah. In the aforementioned years, the article titled as "Threat of Hadith" composed by pen named Yahya Afif is one the written documents of these arguments. Yahya Afif is Ahmet Shiranî, one of the late Ottoman scholars.

In his study, he has mentioned that some negative issues about hadith had been discussing nonpublicly until his time; however, these topics has gained publicly a conservation matter in his time. Besides, the author had tried to reflect what contemporary scholars of the period mentioned about the accuracy of the written hadiths, reliability of the Kutub al-Sittah (Six major hadith collections), and whether the Messenger of Allah has an authority to put judgement or not. In addition to these, the author, although he is a faqih, had endeavored to prove by rational and religious evidence of place of hadiths in the religion. In fact, his explanations and comments with sincere intend would make contribution to the our contemporary knowledge world.

Keywords: The Messenger of Allah, Yahya Afif, Sahih (Sound) Hadith, The Republic.

* Bu yazı, 20 Haziran 1340 tarihli Sebilü'r-Reşâd dergisinin 24. cildinin 606. nüshasında yayımlanmıştır.

** Sebilü'r-Reşâd dergisinin yazar kadrosunda olup esas adı Ahmed Şirânî'dir. Bkz. Aşlı Kahraman, "1912-1925 Yılları Arasında Sebilü'r-Reşâd Dergisi'nde Yayımlanan Hıristiyanlıkla İlgili Makaleler ve Tahlilleri", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s. 9.

Giriş

Müslüman Türk Milleti, muazzam bir tarih ve kültür tecrübesine sahiptir. Kuşkusuz bu mirasın incelenmesi gereken önemli yönlerinden birisi de ilmî faaliyetlerdir. Bu mevzûda birçok çalışma yapılmasına rağmen hâlâ araştırma ve incelemeyi bekleyen nice konular bulunmaktadır. Kanaatimizce bunların başında da hadis ilmiyle ilgili olanlar gelmektedir.

Öncelikle belirtmek isterim ki, ecdadımız tarafından yapılan çalışmalar hakkındaki araştırmalar yok denecek kadar azdır. Bize karanlık kalan ve aydınlatılmayı bekleyen bu çalışmalar hakkında boşluğu kısmen doldurur ümidiyle, 1920'li yıllarda kaleme alınmış bir makaleyi günümüz Türkçesine çevirerek ve sadeleştirerek literatüre mütevazı bir katkı sağlamayı amaçlıyoruz. Makale, "*Hadis Tehlikesi*" başlığıyla Sebilü'r-Reşâd Dergisinde Yahya Afif (Ahmed Şirânî)¹ müstear ismiyle 1340/1924 yılında yayımlanmıştır. Bu dönem, yaklaşık on beş asırlık hadis tarihinin daralma döneminin bitişi ve yeni dönemin başlangıcına tesadüf etmektedir.² "1876-1976 Arası Türkiye'de Hadis Çalışmaları Bibliyografyası (Kitaplar)" adlı seminer çalışmasında İsmail Lütfi Çakan, 1909-1928 yılları arasında yapılan hadislerle ilgili müdevvenatın sayısının 16 olduğunu tespit etmiştir. Diğer bir ifadeyle, bu dönemde yaklaşık 1,5 yılda ancak 1 eser kaleme alınmıştır.³ Görüldüğü üzere bu zaman diliminde yapılan hadis çalışmaları, maalesef nicelik bakımından bir duraklama ve gerileme dönemi yaşamıştır. Bu dönemin en dikkat çekici özelliği ise hadislerle ilgili bazı müellefatın günün problemlerinin etkisiyle kaleme alınmış olmasıdır. Nitekim anılan yıllar

- 1 Son devir Osmanlı ulemasından olup, 1297/1879 yılında Gümüşhane'nin Şirân kazasına bağlı Karaca köyünde doğmuştur. Memleketine atfen Şirânî lakabıyla anılıp tanınmıştır. İlk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra İstanbul'a giderek medrese öğrenimi görmüştür. 1326/1908'de kaydolduğu Medresetü'l-Kuzât'tan 1332/1914'te iyi derece ile mezun olmuştur. Ayrıca bu öğrenimi esnasında 1328/1912 senesinde Fâtih Câmii'nde dersliamlik yapmıştır. Yazmış olduğu yazılar nedeniyle 1331/1915'de bu görevine son verilmiştir. Ahmed Şirânî, çeşitli okullarda öğretmenlik ve müdürlük yapmasının yanı sıra Dâru'l-Hikmet-i İslâmiyye üyeliği, Medresetü'l-İrşâd müdürlüğü gibi görevlerde de bulunmuştur. Arapça ve Farsça'nın yanı sıra Fransızca da bilen Ahmet Şirânî, "Medrese İtikadları", "Hayru'l-Kelâm" ve "İ'tisam" adlarında üç dergi çıkarmıştır. Fıkıh Müderrisi olmasının yanı sıra tasavvuf ehli olup, Nakşibendî tarikatının Hâlidîye koluna mensup ve Tokatlı Şeyh Mustafa Hâkî Efendi'ye müntesiptir. Geniş bilgi için bkz. Selami Şimşek, "Ahmed Şirânî", *Gümüşhane'nin Kültür ve Sanat Hayatından 40 Biyografi*, (ed.) Muhsin Kalkışım, Kemal Saylan, (İstanbul: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2013), s. 11-17; Zekeriye Akman, *Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bir Üst Kurul Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye*, (Ankara: DİB Yayınları, 2009), s. 122-123; Mustafa Gündüz, "Ahmed Şirânî ve Medreseleri Hem Eleştiren Hem de Savunan Dergisi: 'Medrese İtikadları'", (İndeks ve Yazı Özetleri)", *Folklor/Edebiyat Dergisi* 47, (2006): c. XII, s.3-4.
- 2 Geniş bilgi için bkz. Mehmet Emin Özafşar, "Hadisin Neliği Sorunu ve Akademik Hadisçilik", *İslâmiyât* 1, (2000): c. III, s. 49-52.
- 3 İsmail Lütfi Çakan, "1876-1976 Arası Türkiye'de Hadis Çalışmaları Bibliyografyası (Kitaplar)", *İslâm Medeniyeti Mecmuası* 3, (1980): c. IV, s. 33-39; krş. İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı (Çeşitleri-Özellikleri-Faydalanma Usulleri)*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1989), s. 270-274.

arasında neşredilen eserlerin mahiyetleri incelendiğinde, toplumun yanlış tutumlarını eleştirmek ve düzeltmek için hadislerin birinci derecede delil alındığı görülecektir.⁴ Yine bu devirde ilk defa İsmail Hakkı İzmirli tarafından kaleme alınan “Hadîs Tarihî” adlı eserin yayımlanması, hadis sahasında tarihsel perspektifin yavaş yavaş dikkate alınmaya başladığının da bir göstergesi olmuştur.⁵ Bunlara ilaveten “Kırk Hadîs”, “Zubdetu'l-Buhari Tercemesi” ve “Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi” adlı eserler de tercüme alanında yapılmış ve döneme damgasını vurmuş diğer önemli çalışmalar arasında zikredilebilir.

Sadeleştirmeye çalıştığımız makaleye gelince, bu yazı Cumhuriyet’in ilk yıllarında kaleme alınmış olup müellifin yaşadığı dönemdeki hadislerin sıhhatiyle ilgili yapılan tartışmalara ışık tutmaktadır. Nitekim Ahmed Şirânî, makalesinin girişinde, kendi döneminde hadislerin tashihi ile ilgili ortaya atılan iddialara değinmektedir.⁶ Ona göre, toplantılarda yapılan sohbetlerde bir taraftan sahih hadislerin pek az olduğu, hatta hiç bulunmadığı, öte yandan Hz. Peygamber’den nakledilen hadislerin ya zayıf ya da bütünüyle uydurma olduğundan bahsedilmektedir. Ancak daha önceleri gizli bir şekilde tartışılan bu konular, artık kendi devrinde aşikâr bir tarzda konuşulmaktadır. Bu durum, müellife göre, zamanla Hz. Peygamber’in hadislerine karşı güvenin azalmasına sebep olacağından dolayı muhakkak alanın uzmanları tarafından cevaplandırılmalıdır. Ayrıca söz konusu fikirlerin yaygınlaşması halinde, hadislerin hükümleriyle amel edilmemesi ve hadislere dayanan icmâ’ ve kıyas benzeri şer’î delillerin dayanaksız kalması gibi sonuçların da ortaya çıkması muhtemeldir. Şüphesiz “dönüşüm dönemi” denilen akademik hadisçiliğin mantığının oluşumunun ilk evrelerinde ileri sürülen bu endişelere hak vermemek mümkün değildir. Ancak kendi kültürümüzle yüzleşme adına böylesi tartışmaların sarahaten konuşulmaya başlanması sevindirici bir durum olmuştur.

Yazar, bu endişelerinin akabinde, muhaddis olmamasına rağmen hadisle ilgili böylesi anlayış ve fikirlerin yaygınlaşmaması için makaleyi telif ettiğini söylemektedir. Hatta o, yapacağı açıklamalar sayesinde bu gibi görüşlere sahip kişilerin fikirlerinden vazgeçeceklerini düşünmektedir. Yazarın halisane temennisi bir yana makale, Cumhuriyet’in ilk yıllarında ulemanın hadis dindeki yeri ile ilgili yaklaşımlarını yansıtması açısından sadeleştirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.⁷

Makalenin Günümüz Türkçesine Çevrilmiş Hali

4 Çakan, 1876-1976 Arası Türkiye’de Hadis Çalışmaları, s. 47; krş. Çakan, Hadis Edebiyatı, s. 272.

5 Mehmet Emin Özafşar, Hadis İlimine Giriş, (İstanbul: DEM Yayınları, 2009), s. 122.

6 Yahya Afif, “Hadis Meselesi”, Sebülî’r-Reşâd Dergisi 606, (1340/1924): c. XXIV, s. 114-115.

7 Sadeleştirme esnasında metnin akıcılığını sağlama ve okuyucunun metinle bağlılığını kuvvetli kılma adına bazı tasarruflarda bulunulmuştur. Sözgelimi, eş anlamlı kelimelerden birisinin tercih edilmesi.

Mâhiyyet-i İslâmiyyenin bir cüz-i mukavvimi olan ve edille-i şer'iyeden icmâ'-ı ümmete ve kıyâs-ı fukahâyâ bir istinâdgâh teşkil iden ehâdis-i Nebeviyye mühlik bir telakkîye ma'ruz bulunuyor ve bu tarz telakkî âti-i İslâm nâmına bizi ciddi endişelere düşürüyor. Ehâdis-i sahîha ya hiç yokmuş veyâhut pek azmış, müessis ü mübelliğ-i şerî'at Efendi'miz nâmına ortaya atılan hadisler ya za'îfmiş veyâhut külliyyen mevzû' imiş, hadîsin sahîhini za'îfinden tefrîk idemeyen veyâhut menfa'at düşkününü olan hocalar bu ale'l-'âde sözleri hadîs diye Müslümanlara yutturuyormuş.... tarzındaki telakkîler günden güne te'ammüm ediyor; evvelce, İsrâkıyyûn gibi, tevakkuf u sükûnet halinde kalbden kalbe isâle edilen bu seyyâl fikirler, şimdi, Meşşâiyyûn gibi, meşy ü hareket halinde kulaktan kulağa îsâl olunuyor; husûsî mahfillerde, tadrîs kürsülerinde, matbû'ât sütunlarında sermâye-i bahs ü mekâl oluyor. Hafız Şirâzî'nin: "Nihân key mâned ân râzî kez-o sâzend mahfilhâ" dediği gibi, mahfillerde, meclislerde sermâye-i bahs ü mekâl olan sözler gizli, kapaklı kalamaz, er, geç dillerde destan olur; nasıl ki bu fikirler de, mektumiyetini muhafaza edemedi ve edemiyor. Bu fikirler müstevlî bir vüs'at peydâ edince, hâsıl olacak neticeleri göz önüne getirince, âti-i İslâm nâmına ciddi endişelere düşmemek gayr-i kâabildir. Ehâdis-i Nebeviyyenin haiz bulunduğu i'timadlar zâ'il olacak, binâen aleyh, ahkâm-ı ehâdis ile amel edilmemeye başlanılacak, ehâdis müstened icmâ'-ı ümmet ve kıyâs-ı fukahâ delîl-i şer'îleri istinâdgâhsız kalacak, binâen aleyh, onlara müstened ahkâm-ı İslâmiyye de kıymet-i ameliyyesini zâyi' edecek, ehâdis-i Nebeviyyeden müstenbat usûl-i fıkıh desâtir-i ilmiyyesi başından ayrılmış bir cesed hükmüne girecek, ortada esâs-ı İslâmiyye nâmına yalnız Kur'an kalacak, ehâdis-i Nebeviyyeden, icmâ-ı ümmetten, kıyas-ı fukahadan münfeheme ahkâm moza'ik-i âsâr-ı 'atîke mâhiyyetini alınca, Kur'an'dan ahkâm-ı asriyye çıkarmak lüzûmunu hissedeceğiz ve bu ahkâm-ı asriyyenin asrî müctehidleri biz olacağız; biz ise, kürk-zâde kürküz, uhde-i emanetimize tevdi' olunacak koyunlar aleyhinde hazırlayacağımız mühlik akıbetlerden onları artık Allah korusun!

Böyle neticeler, âkıbetler ihzârına son derece müstaid bulunan bu telakkiyyât ve efkârın, umûmîleşerek tamamen kangren halini almadan hârice aks ü naks etmiş olmasından son derece bir memnuniyyet hissediyoruz. Çünkü vukû' bulacak ikâzât u irşâdâtın, bu gibi telakkiyyât u efkârda tahavvül husûle getireceği zannında bulunuyoruz. Bu azîm meselenin sıklet hallini omuzlarıma alacak derecede kuvvetli bir bünye-i ilmiyye sahibi olmadığım için, nigâh iştiyâkımı çelik fikirli ve çevik kalemlî fudelâ-yı asrın ifâza buyuracağı ziyâ-yı ikâz ve irşâda nasb etmekle beraber, ale'l-'ade bir ferd-i müslim sıfatıyla, mevzû' [u] bahs-i meseleye âid nâçîz düşüncelerimi arz u îzâh etmekten kendimi alamıyorum: Hazret-i Muhammed'in vazîfe-i bî'seti yalnız tebliğ-i ahkâma münhasır değil idi. Onunla beraber, teşrî'-i ahkam sıfat u selâhiyyetini de hâiz bulunuyordu. Ve böyle olması da ma'kul u mantikî idi. Çünkü İslâmiyyet edyân-ı semâviyyenin son hadd-i tekâmülü ve Hazret-i Muhammed de silsile-i

enbiyânın hâtîme-i misk-âveri idi. Dîn-i İslâm'dan sonra yeni bir din ve Hazret-i Muhammed'den sonra da yeni bir peygamber gelmeyeceği için, dîn-i İslâm'ı, yeni bir dîn vaz'ına yeni bir peygamber irsaline ihtiyac hissettirmeyecek bir derecede etemm ü ekmel olarak va'z u tesis etmek muktezâ-yı hikmet ü maslahat idi. Bu etemmiyyet ü ekmeliyyeti temîn için, sâat-i eyyâm teceddüd ettikçe teceddüd edecek olan nâ-mütenâhî hâdisât-ı cüz'iyeye aid yine nâ-mütenâhî ahkâm-ı cüz'iyeye va'z u tesîs etmek lazımdı. Kur'ân bu ahkâm-ı cüz'iyeyi yegan yegan ihtivâ ve îzâh edemez idi. Çünkü beşeriyet o derece-i vus'atteki bir mecelle-i ahkâmı -mâhiyyet-i semâviyyesine halel getirmeksizin- muhafaza etmek imkânını bulamaz idi. Onun için, Kur'ân'ın muhteviyât-ı semâviyyesi nâ-mütenâhî hâdisât-ı cüz'iyeye dâimâ kâbil-i tatbîk ahkâm-ı umumiyye ve kavâid-i külliyyeye münhasır kaldı.

Kur'ân'ın mücmellerini tafsîl, mübhemlerini tefsîr, remz ü işaretlerini îzâh, ahkâm-ı umûmiyye ve kavâid-i külliyyesi zımında mündemic ahkâm-ı cüz'iyeyi -hikmet ve maslahatın iktizâsı derecesinde- tayîn ü izhâr etmek sûretiyle etemmiyyet ve ekmeleyet-i İslâm'ı taht-ı temîne almak ancak Hazret-i Muhammed'in vazîfe-i nübüvvet ve risaleti idi. Lisân-ı Kur'ân'la beyân buyurulmayan bazı ahkâm-ı semâviyyeyi lisân-ı nübüvvet ve risaletle teşrî' buyurmak da sünnet-i İlahiyye muktezâsından idi. Bu vezâif-i nübüvvet ve risaleti yerine getirmek için, Hazret-i Muhammed'in, ihtiyacın miktarıyla mütenasib hadisler îrâd buyurması be-gâyet tabîi ve zarûrî idi. Vaz'iyet bu nokta-i nazardan mülâhaza ve tedkîk edilince Nebî-yi Mürsel Efendimiz hazretlerinin pek mühim miktarda hadisler îrâd buyurmuş olmasında kimsenin şüphesi kalmamak lâzım gelir.

“Ve mâ yentıku anıl hevâ. İn huve illâ vahyun yûhâ” burhân-ı semaviyyesi de Hazret-i Muhammed'in, teşrî'-i ahkâm nâmına îrâd-ı ehâdis buyurmuş olduğunu göstermektedir. Mantûk-ı Muhammedî'nin vahy-i İlahî füyûzatından olduğunu tebyîn buyurmak, Resûl-i müşârün ileyh hazretlerinin sözlerine karşı, cemâat-i İslâmiyye'ye emniyet ü itimad telkin etmek hikmetine müsteniddir. Bu telkinin bir hikmeti bâliğa olabilmesi için, kendilerine karşı emniyet ü itimat celb edilmek istenilen sözlerin, cemâat-i İslâmiyye'nin mikdârât-ı umûmiyyesiyle alâkadâr bulması lazımdır. Beyânât-ı umûmiyye ile alâkadâr olmayan bir cemâata, o beyânâta karşı emniyet ü itimâd telkîn etmek hikmetsiz olur. Demek oluyor ki Hazret-i Muhammed cemâat-i İslâmiyye'nin mikdârât-ı umûmiyyesiyle alâkadâr bir kısım ahkâm teşrî' buyurmuş; bu ahkâmı emniyet ü itimâd ile karşılamaları için ahkâm-ı mezkûrenin eser-i vahy olduğunu cemaat-i İslâmiyye'ye telkîn buyurmak taraf-ı İlahî'den muvâfık-ı hikmet ü maslahat görülmüştür.

Sihhatinde kimsenin şüphesi bulunmayan “Men kezebe aleyye müteammiden fe'l-yetebevve' mak'adehü mine'n-nâr” hadîs-i şerîfi de Hazret-i Muhammed'in teşrî'-i ahkâm buyurduğuna bir delîl-i katî'dir.

Hazret-i Eminullâh Efendimiz bu hadîs-i şerîfi ile, söylemediği sözleri kendisine atf u isnâd edecek cür'etkârları şiddetle tahzîr ü tahvîf buyurmuştur. Eğer kendisi îrâd-ı ehâdis ile alâkadâr olmasaydı, bu tahzîr ü tahvîfi îrâd buyurmak lüzûmunu hissetmez idi. Çünkü o takdîrde sâkit vaz'iyetinde bulunacak idi. Sâkite söz isnad olunamaz. Ve sâkit olduğu bilinen kimseye isnâd olunacak sözlere inanacak kimse bulunmaz. Hâlbuki Hazret-i Muhammed teşrî'-i ahkâm zımında îrâd-ı ehâdis buyuruyordu. Ve bu keyfiyyet herkesce ma'lûm idi. Bu vaz'iyetinden bi'l-istifâde kendisine bazı sözler isnâd edilmesine ihtimâl veriyor idi. Bu cür'ete imkân ve meydân bırakmamak için, böyle şiddetli bir tahzîr ü tahvîfte bulunmak lüzûmunu hissetti. Demek oluyor ki Hazret-i Muhammed'in teşrî'-i ahkâm nâmına îrâd-ı ehâdis buyurmuş olduğu aklî ve naklî müteaddid deliller ile sâbittir. İrâd-ı ehâdis keyfiyyeti bu vechle ve bu tarîkler ile tahakkuk u tebeyyün edince îrâd buyurulan hadislerin miktarı hakkında tahmînî bir fikr edinmek ciheti kalır. Bu fikri de, Hazret-i Muhammed'in vaz'iyet-i teşrî'yyesini tefekkür ü mülâhazadan edinebiliriz: Nebî-yi ekmelelin vaz'iyet-i teşrî'yyesi nâ-mütenâhî derecede hadisler îrâd buyurmasını müstelzim idi. Çünkü hadis îrâdını müstelzim olan müfredât-ı hâdisât nâ-mütenâhî idi. Fakat Kur'ân'ın, nâ-mütenâhî hâdisât-ı cüz'iyeye ile mütevâzın ahkâm-ı cüz'iyeye ihtivâ etmesindeki mahzûr hadislerde de mevcut idi. Hazret-i Muhammed hiç îrâd-ı hadis buyurmamış olsa, şer'-i İslâm'ın etemmiyyet ü ekmeleliyyeti te'mîn edilmeyecek, müfredât-ı ehâdis ile mütevâzın miktarda îrâd-ı ehâdis buyurduğu takdîrde de nakl ü rivâyetleri, zabt ü rabtları imkân hâricine çıkacak idi. Onun için, Kur'ân'dan sonra ikinci derecede kavâ'id-i külliyye ve ahkâm-ı umûmiyye va'z u tesisi ile iktifâ ederek bu kavâ'id-i külliyye ve ahkâm-ı umûmiyyeden hâdisât-ı cüz'iyeye ile mütevâzın ahkâm-ı cüz'iyeye istinbâtı vazifesini almayı ümmetine bıraktı. Nâ-mütenâhî ahkâm-ı cüz'iyeye menba'-ı istinbât olacak kavâ'id-i külliyye ve ahkâm-ı umûmiyyenin azîm miktarlara bâliğ olacağını anlamak derin hesâb-ı zihnîlere mütevakıf değildir, sanırım.

Vaz'iyet-i teşrî'yyesinin sevk ü ibrâmiyle, Hazret-i Muhammed tarafından îrâd buyurulmuş olan hadisler birer birer cem' ü zabt edilerek mû-şikâfâne tedkîkât ü tahariyyât ile vücûda getirilen âsâr-ı muhallidenin sahâ'if-i hıfz ve himâyesine tevdi' olunmuş bulunuyor. Bu âsâr-ı muhallideden hiç olmazsa Kütüb-i Sitte-i mu'teberenin ihtivâ etmekte olduğu hadislerin sıhhatleri şimdiye kadar emniyyet ü itimâd ile karşılanıyordu. Bugün, bir kısım cin fikirli asrî ulemâmızın emn ü itimadlarını Kütüb-i Sitte'nin ihtivâ ettiği hadislerden de münselib görüyoruz. Bir hadis, hâiz-i emn ü itimad olabilmek için, mutlaka mütevâtir olmalı imiş, mütevâtir hadis de ya hiç yok imiş veyâhut pek az imiş, hadis nâmına ortaya atılan sözler ya zaîf veyahut mevzû' imiş!

Mevcut ve mazbût hadisleri Hazret-i Muhammed'in îrâd buyurmuş olduğu hadisler olmak üzere kabul ü telakki etmeyen zâtların bu husûsdaki fikr ü kanaatleri acaba neden ibarettir?. Hazret-i Muhammed, hiç îrâd-ı ehâdis

buyurmamıştır demek mi istiyorlar; yoksa, îrâd buyurmuş olduğu hadislerin cem' ü zabt edilmediğine mi kâni' bulunuyorlar?.

Eğer hiç îrâd-ı ehâdis etmemiş olduğuna zâhib iseler, Resul-i Ekmel'in sıfat-ı teşrî'iyyesini de kabul etmiyorlar demektir. Bu takdirde münakaşaya i'tikâdî bir şekl ü cereyan vermek lazım gelir. Fikr ü kanaatleri böyle değil de, ehâdis-i Nebeviyyenin cem' ü zabt edilmediği şeklinde mütehalli ise, bu fikr ü kanaatlerinin ne gibi esbâb-ı ilmiyyeden mütevellid olduğunu sormak münâkaşanın bize bahş ettiği bir hakttır. Kuvvetli olarak tahmin ediyorum ki, bu fikr ü kanaatlerinin, mevcûd u mazbût hadislerin şerâit-i sıhhati hâ'iz bulunmadıklarından mütevellid olduğu cevabını vereceklerdir. Biz, şerâit-i sıhhat nedir? سوالini yeniden îrâd edince, "nakl ü rivâyetlerinin hadd-i tevâtüre vasıl olmasıdır" mukabelesinde bulunacaklarını da yine kuvvetle tahmin ediyorum. Münâkaşanın bütün sıkleti de, sıhhat-i ehâdiste tevâtürün şart olup olmadığını anlamak noktasında mütemerkizdir.

Sıhhat-ı ehâdiste tevâtür şart değildir. Bir hadisin sıhhatini anlamak için, müteaddid mi'yarlar vardır: Râvîlerin ahvâl-i umûmiyyesi hakkında edinilecek malûmat, nakl ü rivâyet-i ehâdiste bir maksad-ı mahsûs takib edip etmediklerini tedkîkten husûle gelecek kanâatler, ehâdisin lisân ifadesiyle Hazret-i Muhammed'in lisân-ı beyânını mukâyese etmekten mütevellid neticeler, mazamîn-i ehâdis ile Resûl-i Ekmel'in kudret ve gaye-i teşrî'iyyesini karşılaştırmaktan istihsâl olunacak ilm-i yakînler, hadislerin sahîhlerini gayr-ı sahîhlerinden tefrîka kâfi gelecek ilmî mi'yârlardır. Râvîlerin kuvve-i aklıyye vü ilmiyyesi hadisin aynen zabtına, kuvve-i hafızası da zabt ettiği vech ile nakl ü rivâyet eylemesine müsâid midir, değil midir? Müteşerri' vü müteverri' bir zat mıdır, yoksa mübâlâtsiz, sû-i hâl sahibi, fisk u fücûr ile âlûde-dâmen bir kimse midir? Nakl ü rivâyet ettiği hadiste şahsî ve dünyevî bir emel ü ihtirâs şâ'ibesi var mıdır, yok mudur? Akl u hafızasında zabt u nakl-ı hadîse mâni' za'f u halel bulunmadığı, mübâlâtsiz ve sû-i hâl sahibi olmadığı, nakl u rivâyet-i hadîste şahsî ve dünyevî bir emel ü ihtirâs arkasında koşmadığı tedkikât neticesinde tahkîk iden bir râvinin hadîslerinden emniyyet ü itimadımızı esirgemek için akl u nakle muvâfık hiçbir sebep ü senede mâlik değiliz. Ehâdis-i Nebeviyye'nin cem' ü zabtındaki maddî ve manevî ehemmiyet ü azâmeti lâik-i vech ile takdir iden hadis camî'leri bu vazife-i ulviyyeyi îfâ ederken, râviler hakkında pek hassâsâne, pek mutebassırâne, pek müteyakkızâne, pek vesveseli, pek hurde-bînâne olarak hareket etmişler, en küçük bir sû-i hâl ile şâ'ibedâr gördükleri râvilerin hadislerini kabulden müstenkif bulunmuşlardır. "Târîh-i İslâmiyyet" muharriri Dr. Dozy gibi müthiş bir İslâmiyyet düşmanı bile hadîs camî'lerinin ve bilhassa İsmâil el-Buhâri hazretlerinin cem' u zabt-ı ehâdis husûsunda gösterdikleri zâhidâne, hâşîâne, hâzî'âne takyîdâtı alkışlamaktan kendini alamamıştır. Râvileri zâhid, camî'leri zâhid hadislerin sıhhatlerini kabul etmemek râviler ve camî'ler aleyhlerinde bir delile gayr-i müstenid mes'ûliyyetli bir sû-i zan olur. Tedkikâtın bu neticesi bize gösteriyor ki ehâdis-i Nebeviyye'nin nakl ü

rivâyetinde, cem' ü zabtında keyfiyyet itibarıyla za'f yoktur. Bir kısım ehâdîs-i Nebeviyye râvîlerinin aded ü kemmiyyet itibarıyla hadd-i tevâtüre vâsıl olmamasını hadislerin sıhhatlerine mâni' bir za'fiyyet telakkî etmek doğru değildir. Çünkü keyfiyyet, kemmiyyetten daha ziyâde hâiz-i kuvvet ü itimâddır.

“İzâ kâlet Hazâmi fesaddikûhâ – Feinne'l-kavle mâ kâlet Hazâmi” nazm-ı ma'nâdârıyla ifade edildiği vech ile ümmet-i İslâmiyye meyânında öyle “Hazâmi”ler vardır ki onların nakl ü rivâyetleri bir cemâatin nakl ü rivâyetinden daha emniyet-bahş olur. Râvilerin azlığı eğer za'fiyyet telakkî edilirse ahbâr-ı âhâda en za'if hadisler nazarıyla bakmamız lazım gelir. Hâlbuki ahbâr-ı ahad üzerine cereyan etmekte bulunan pek mühim ve pek vâsi' muâmelât-ı beşeriyye vardır. Hissiyât u muâmelât-ı umûmiyyetimizde emniyyet ü itimâd ile karşıladığımız ahbâr-ı âhâdı ahkâm u muâmelat-ı dîniyyemizde za'fiyyet ile ta'lil etmemiz bir ma'lûliyyet-i fikriyyedir. Fıkıh ve usûl-i fıkıh ulemâsının haber-i vâhidi kıyas-ı aklîye tercîh ü takdîm etmekte bulunması haber-i vâhidin nakl ü rivâyeti keyfiyyetindeki kuvvet ü itimâdın mi'yâr u mîzânıdır.

Sihhat-ı ehâdîsin pek kuvvetli bir mi'yâr u burhânı da ehâdîsin lisân ifadesini tedkîk etmektir. Lisân-ı Arap'taki fesâhat ü belâgât derecâtının birincisi Kur'ân'ın lisân-ı beyanı, ikincisi de ehâdîsin lisân-ı ifadesi ihrâz etmektedir. Lisân-ı Kur'ân lisân-ı ehâdîsin ne derece fevkinde ise, lisân-ı ehâdîs de sâ'ir lisân-ı Arap'ın o derece fevkindedir. Lisân-ı ehâdîse âşinâ olanlar Hazret-i Muhammed'e isnad edilen sözlerin hadis olup olmadıklarını kolayca anlayabilirler. Bundan daha kuvvetli bir mi'yâr u burhan da ehâdîsin mânâ ve mazmûnlarını tedkîk etmektir. Bu mânâ ve mazmûnların derece-i rif'at ü pestîlerini, istihdâf eyledikleri teşrî'i maksad ve gâyeleri nazar-ı tedkîkinden geçirmek peygamberâne sözler olup olmadıklarını derhal meydana çıkarır. Ehâdîs-i mevzû'ayı tefrik edecek mi'yarlar da işte bu keyfiyyet ve bu noktalar. Esasen biz ehâdîs-i mevzû'a olmak üzere yalnız iki kısım sözleri kabul ediyoruz: Biri gulat-ı Şia'nın hilâfet-i Ali hakkındaki siyasi sözleri, diğeri de İslâmiyyet kisvesine bürünen İsrâiliyyet ruhlu münâfıkların o ruhlara tercüman olan sözleridir. Bu sözler daha bidâyet-i İslâm'da, ehâdîs-i Nebeviyye meyânından tay u tard edilmişlerdir. Bunlardan başka ehadis-i mevzû'a yoktur. Ehâdîs-i mevzû'a zan edilen sâ'ir sözler sulehâ-yı ümmetin vesâyâsıdır. Mânâ ve mazmûnlarını tedkîk ederek zühd ü etkadan başka bir emel ü ihtirâs şaibesi göremiyoruz. Zâhid ve müttakî zevâtın Hazret-i Muhammed'in pek şâyî' olan şiddetli tahzîr ü tahvîfi karşısında onun nâmına hadis va'z edeceklerine ihtimâl veremiyoruz. Bu vesâyanın ehâdîs-i mevzû'a unvanını alması ehâdîs-i Nebeviyye'nin belâgât-ı lisâniyyesine, mazamîn-i peygamberânesine âşina olmayanlarca hadis zannedilmelerinden ve o yolda şâyî' olmalarından ileri gelmiştir. Sihhat-i ehâdîse â'id kuşkular hüsn-i niyyete müstenid ise, bu îzâhâtımla kuşkuları zâ'il olur zannındayım. Bî'l-'aks, emel ü gâye başka ise, ne söylenilse heder ü fâidesizdir.

Makalenin Sadeleştirilmiş Şekli

İslâm'ın aslî parçalarından biri olan ve şer'î delillerden icmâ'⁸ ve kıyasa⁹ temel teşkil eden Hz. Peygamber'in hadislerini helâk edecek bir anlayışla karşılaşmış bulunuyor ve bu tarz bir anlayış İslam'ın geleceği adına bizi ciddi endişelere düşürüyor. Sahih hadisler ya hiç yokmuş veyahut pek azmış, şeriatın kurucusu ve tebliğcisi Efendimiz (as) adına ortaya atılan hadisler ya zayıfmış veyahut bütünüyle uydurmuş, hadisin sahibini zayıfından ayırt edemeyen veyahut menfaat düşkünü olan hocalar, bu gelişigüzel sözleri hadis diye Müslümanlara yutturuyormuş... tarzındaki görüşler günden güne yaygınlaşıyor. Daha önce İshrâkiyyûn¹⁰ gibi durgun ve sakin bir halde kalpten kalbe ulaştırılan bu yaygın fikirler, şimdi Meşşâiyyûn¹¹ gibi hareket eder bir halde kulaktan kulağa dolaşılıyor; özel toplantı meclislerinde, eğitim ortamlarında, basılı kaynaklarda konu ve sohbet malzemesi oluyor. Hafız Şirâzî'nin "Kurulmuş meclis bir kere, hangi sır gizli kalırdı ki" mısrasında dediği gibi; toplantı yerlerinde, meclislerde konu ve sohbet malzemesi olan sözler, gizli kalamaz, mutlaka dillere destan olur. Hal böyle iken bu fikirler de gizliliğini koruyamadı ve koruyamıyor. Bu fikirlerin her tarafı kuşattığı ortaya çıkınca ve meydana gelecek neticeleri göz önüne getirince, İslam'ın geleceği adına ciddi endişelere düşmemek imkânsızdır. Hz. Peygamber'in hadislerine duyulan güven ortadan kalkacak, bunun neticesinde hadislerin hükümleri ile amel edilmemeye başlanılacak, hadislere dayandırılan icmâ' ve kıyas gibi şer'î deliller dayanaksız kalacaktır.

Bundan dolayı onlara dayandırılan İslamî hükümler de işlevsel değerini kaybedecek, Hz. Peygamber'in hadislerinden çıkarılan fıkıh usulünün ilmi kaideleri, başı bedenden koparılmış bir cesed hükmüne girecek, ortada İslamî esaslar adına sadece Kur'an kalacaktır. Hz. Peygamber'in hadislerinden, icmâ' ve kıyastan çıkarılan hükümler, farklılıkları bünyesinde barındıran eski eserler özelliğini alınca; Kur'an'dan çağdaş hükümler çıkarma gereğini hissedeceğiz ve bu çağdaş hükümlerin çağdaş müçtehitleri de biz olacağız. Biz ise kürk-oğlu kürküz. Emanetimiz altına verilecek koyunlar aleyhinde hazırlayacağımız helak edici sonuçlardan onları artık Allah korusun!

Böyle sonuçlar doğurmaya son derece elverişli bulunan bu fikirlerin, yaygınlaşarak tamamen kangren halini almadan dışarıya yansımış olmasından son derece memnunuz. Çünkü yapılacak uyarıların bu gibi

8 Ümmetin icmâ'ına

9 Fakihlerin kıyasına

10 İshrâkiyye: Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin (ö. 587/1191) kurduğu mistik ve teosofik felsefedir. Geniş bilgi için bkz. Mahmut Kaya, "İshrâkiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001), c. XXIII, s. 435-439.

11 İslâm toplumunda Aristo sistemini temel alan felsefi hareketlere verilen addır. Geniş bilgi için bkz. Mahmut Kaya, "Meşşâiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004), c. XXIX, s. 393-396.

görüşlerde dönüşüm meydana getireceğini zannediyoruz. Bu büyük meselenin ağır çözümünü omuzlarıma alacak derecede kuvvetli bir ilmî donanıma sahip olmadığım için, çelik fikirli ve çevik kalemlî asrın erdemli kimselerinin detaylı anlatacağı uyarıları arzu etmekle birlikte, sıradan bir Müslüman birey sıfatıyla, bahsedilen konuya ait düşüncelerimi haddim olmayarak açıklamaktan kendimi alamıyorum.

Hz. Muhammed'in peygamberlik görevi, sadece hükümleri tebliğ etmekle sınırlı değildi. Bununla birlikte, dinî hükümlerin keyfiyetini açıklamakla da görevliydi. Böyle olması da ma'kul ve mantıklıydı. Çünkü İslamiyet semavî dinlerin olgunlaştığı son nokta ve Hz. Muhammed de nebiler zincirinin en son misk kokulusuydu. İslam dininden sonra yeni bir din ve Hz. Muhammed'den sonrada yeni bir peygamber gelmeyeceği için, İslam dinini yeni bir din ve yeni bir peygamber göndermeye ihtiyaç hissettirmeyecek bir derecede mükemmel olarak tesis etmek bir ihtiyaç ve hikmetin gereği idi. Bu mükemmeliyeti elde etmek için günlerin saatleri yenilendikçe, yenilenecek olan sonsuz cüz'î olaylara ait yine sonsuz cüz'î hükümler ortaya koymak gerekiyordu. Kur'an, bu cüz'î hükümleri tek tek ihtiva edemez ve açıklayamazdı. Çünkü insanlık o derece genişlemişti ki bir hükümler mecmûasını –semavî içeriğini bozmaksızın- muhafaza etme imkânı bulamazdı. Bundan dolayı Kur'an'ın ilâhî muhteviyatı, sonsuz cüz'î hâdiselere daima uygulanabilen genel hüküm ve umûmî kaidelerle sınırlandırıldı.

Kur'an'ın kısa, öz ayetlerini tafsil, manası anlaşılmayan yerlerini tefsir, gizli ve kapalı ayetlerini izah, genel hükümlerin ve kaidelerin içinde bulunan cüz'î hükümleri –hikmet ve maslahatın gereği ölçüsünde- belirlemek ve meydana çıkarmak suretiyle İslam'ın mükemmelliğini güvence altına almak ancak Hz. Muhammed'in nübüvvet ve risâlet göreviydi. Kur'an diliyle beyan buyurulmayan bazı semavî hükümleri, Nebi ve Resul'ün diliyle emir buyurmak da sünnetullahın gereği idi. Bu nebilik ve resullük görevlerini yerine getirmek için, Hz. Muhammed'in gerekli olduğu ölçüde hadisler söylemesi gayet tabii ve zaruriydi. Durum bu bakış açısından değerlendirilecek ve incelenecek olunursa, elçi olarak gönderilen Hz. Nebi'nin çok önemli miktarda hadisler buyurmuş olmasında kimsenin şüphelenmemesi gerekir.

“O, kendiliğinden konuşmaz. Onun konuşması ancak indirilen bir vahiy iledir”¹² ilâhî delili de Hz. Muhammed'in şer'î hükümler adına hadisler söylemiş olduğunu göstermektedir. Hz. Muhammed'in sözünün ilâhî vahyin feyizlerinden olduğunu açıklamak, adı anılan Hz. Resul'ün sözlerine yönelik, İslam toplumuna güven ve itimad telkin etme hikmetine dayanmaktadır. Bu telkinin bir hikmete ulaşabilmesi için, kendilerine karşı güven ve itimad elde edilmek istenilen sözlerin, İslam cemiyetinin geneliyle ilgili olması gerekir. Genel açıklamalarla alâkadar olmayan bir cemaate, o

12 Necm Sûresi, 53/3-4

açıklamalara karşı güven ve itimad telkin etmek hikmetsiz olur. Demek oluyor ki Hz. Muhammed İslam cemiyetinin geneliyle ilgili bir kısım şer'i hükümler buyurmuş; bu hükümleri güven ve itimadla karşılamaları için zikredilen hükümlerin vahiy eseri olduğunu İslam cemaatine telkin buyurmak, Allah tarafından hikmet ve maslahata uygun görülmüştür.

Sihhatinde kimsenin şüphesi bulunmayan "Kim kasten adıma yalan söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın"¹³ hadîs-i şerîfi de Hazret-i Muhammed'in şer'i hükümler buyurduğuna kesin bir delildir. Hz. Peygamber, bu hadîs-i şerîfi ile söylemediği sözleri kendisine atıf ve isnad edecek cesur kişileri şiddetle uyarmıştır. Eğer kendisi hadisleri söylemekle ilgili olmasaydı, bu uyarıyı yapma gereğini hissetmezdi. Çünkü o takdirde susacaktı. Susan kimseye söz isnad edilemez ve sustuğu bilinen kimseye isnad olunacak sözlere de inanacak kimse bulunmazdı. Hâlbuki Hz. Muhammed şer'i hükümler için hadisler buyuruyordu ve bu durum herkesçe biliniyordu. Bu durumundan faydalanılarak kendisine bazı sözler isnad edilmesine ihtimal veriyordu. Bu cürete imkân ve meydan bırakmamak için, böyle şiddetli bir uyarı yapma gereğini hissetti. Demek oluyor ki, Hz. Muhammed'in şer'i hükümler adına hadis söylemiş olduğu aklî ve naklî birçok delil ile sabittir. Hadis söyleme keyfiyeti bu surette ve bu yolla gerçekleşip ortaya çıkınca, söylenen hadislerin miktarı hakkında tahmini bir fikir edinme yönü kalır. Bu fikri de Hz. Muhammed'in şeriata dair hüküm koymasını düşünerek ve değerlendirerek elde edebiliriz. Hz. Peygamber'in şeriata dair hükümler koyması, sayısız derecede hadis söylemesini gerektiriyordu. Çünkü hadis söylemeyi gerektiren olayların ayrıntıları sonsuzdu. Fakat Kur'an'ın, sonsuz cüz'i hâdiselere denk cüz'i hükümler içermesindeki sakınca, hadisler için de geçerliydi. Hz. Muhammed hiç hadis söylememiş olsa, İslam şeriatının mükemmelliği sağlanamayacaktı. Olayların sayısı ile eşit olacak şekilde hadis söylediği takdirde de rivâyetleri kontrol edebilmek mümkün olmayacaktı. Bu yüzden Kur'an'dan sonra ikinci derecede umûmî kaideler ve genel hükümler koymakla yetinerek, bu genel kaide ve hükümlerden cüz'i olaylara denk cüz'i hükümler çıkarma görevini üstlenmeyi ümmetine bıraktı. Sanırım, sonsuz cüz'i hükümlere, zımnen kaynak olacak umûmî kaidelerin ve genel hükümlerin çok miktarlara ulaşacağını anlamak, derin aklî hesaplar içerisinde olanları durduracak değildir.

Şeriata dair hüküm koymanın bir gereği olarak Hz. Muhammed tarafından söylenilmiş olan hadisler, birer birer toplanıp kayıt altına alınarak inceden inceye yapılan araştırmalarla meydana getirilen kalıcı eserlerin sahifelerinin korumasına emanet edilmiştir. Bu kalıcı eserlerden hiç olmazsa muteber kabul edilen Kütüb-i Sitte'nin içerdiği hadislerin sihhatleri, şimdiye kadar güven ve itimadla karşılanıyordu. Bugün bir kısım cin fikirli çağdaş

13 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 3 İlim, 38 (c. I, s. 36); 60 Enbiya, 50 (c. IV, s. 145); 78 Edep, 109 (c. VII, s. 118); Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 53 Zühhd, 72 (c. III, s. 2298-2299).

âlimlerimizin Kütüb-i Sitte'nin içerdiği hadislere de güvenlerinin kalmadığını görüyoruz. Bir hadisin güven ve itimat içerebilmesi için mutlaka mütevatir olması gereklimiş, mütevatir hadiste ya hiç yokmuş ya da pek azmış, hadis adına ortaya atılan sözler ya zayıf ya da mevzûymuş!.

Elimizde bulunan ve kayıt altına alınan hadisleri, Hz. Muhammed'in söylemiş olduğu hadisler olarak kabul etmeyen zatların bu husustaki fikir ve kanaatleri acaba neden ibarettir? Hz. Muhammed, hiç hadis buyurmamıştır demek mi istiyorlar; yoksa söylemiş olduğu hadislerin toplanmadığına ve kayıt edilmediğine mi kanaat getiriyorlar?

Eğer Hz. Peygamber'in hiç hadis söylememiş olduğu kanaatine vardılarsa, O'nun (sav) hüküm koyma görevini de kabul etmiyorlar demektir. Bu takdirde tartışmaya itikadî bir şekil ve akış vermek lazımdır. Fikir ve kanaatleri böyle değil de Hz. Peygamber'in hadislerinin bir araya getirilmediği ve kayıt altına alınmadığı şeklinde boş ise, bu fikirlerinin ne gibi ilmi sebeplerden kaynaklandığını sormak münakaşanın bize verdiği bir haktır. Kuvvetle muhtemeldir ki tahminim kanaatlerini, elimizde bulunan ve kayıt altına alınan hadislerin sıhhat şartlarına sahip bulunmadığı yönündeki cevap oluşturmaktadır. Biz, "sıhhat şartları nedir?" sorusunu yeniden sorunca, "rivâyetlerin tevâtür derecesine ulaşmasıdır" diye cevap vereceklerini de kuvvetle tahmin ediyorum. Tartışmanın bütün ağırlığı, hadislerin sıhhatinde tevâtürün şart olup olmadığını anlama noktasına yoğunlaşmaktadır.

Hadislerin sıhhatinde tevâtür şart değildir. Bir hadisin sıhhatini anlamak için birçok ölçüt vardır: Râvilerin umûmî halleri hakkında elde edilecek bilgiler, hadis rivâyetinde özel bir amaç takip edip etmediklerini inceleme neticesinde meydana gelecek kanaatler, hadislerin üslubuyla Hz. Muhammed'in üslubunu mukayese etmekten doğan neticeler, hadislerin mânâları ile Hz. Peygamber'in kabiliyeti ve şeriata dair hüküm koymasındaki amacı karşılaştırmaktan elde edilecek ilm-i yakînler, hadislerin sahihlerini sahih olmayanlarından ayırmaya yeterli gelecek ilmî ölçütlerdir. Râvilerin aklî ve ilmî gücü, hadisin aynen ezberlenmesine, hafıza gücü de ezberlediği şekliyle rivâyet etmesine uygun mudur, değil midir? Şeri hükümlerle amel eden ve sakınan bir zat mıdır? Yoksa aldırış etmeyen, kötü hal sahibi, sefâhate dalmış ve günaha bulaşmış bir kimse midir? Rivâyet ettiği hadiste kişisel ve dünyevi bir emel ve ihtiras şaibesi var mıdır, yok mudur? İnceleme neticesinde, akıl ve hafızasında hadis ezberlemeye ve nakletmeye engel zayıflık ve kusur bulunmadığı, dikkatsiz ve kötü hal sahibi olmadığı, hadis rivâyetinde kişisel ve dünyevî bir emel ve ihtiras peşinde koşmadığı tespit edilen bir râvinin hadislerinden, güven ve itimadımızı esirgemek için akle ve nakle uygun hiçbir sebep ve dayanağa sahip değiliz. Nebvî hadislerin tedvini ve kayıt altına alınmasındaki maddi-manevi önem ve ehemmiyeti layıkıyla takdir eden hadis müdevvinleri, bu yüce görevi yerine getirirken râviler hakkında pek hassas, pek dikkatli, pek

uyanık, pek vesveseli, pek titiz bir şekilde hareket etmişler, en küçük bir kötü hal ile şüpheli gördükleri râvilerin hadislerini kabulden kaçınmışlardır. İslam tarihi araştırmacısı Dr. Dozy (1820-1880) gibi müthiş bir İslam düşmanı bile hadis müdevvinlerinin ve özellikle İsmail el-Buhârî (ö. 256/870) hazretlerinin hadisleri toplama ve kaydetme hususunda gösterdikleri zâhidlere yakışır ve alçakgönüllü bir şekilde yapılan kayıtları alkışlamaktan kendini alamamıştır. Râvileri ve müdevvinleri zâhid hadislerin sıhhatlerini kabul etmemek, râviler ve müdevvinler aleyhlerinde bir delile dayanmayan sorumluluk gerektiren sû-i zandır. İncelemelerin neticesi bize gösteriyor ki Nebevî hadislerin rivâyeti, tedvin edilmesi ve kayıt altına alınmasında nitelik itibariyle bir zayıflık yoktur. Bir kısım Nebevî hadislerin râvilerinin sayısı ve niceliği itibariyle tevâtür seviyesine ulaşmamasını hadislerin sıhhatlerine engel bir za'fiyet saymak doğru değildir. Çünkü nitelik nicelikten daha çok kuvvetli ve güvenilirlerdir.

“Hazâmi bir söz söylediğinde onu tasdik edin. Çünkü söz, Hazâmi'nin söylediğidir”¹⁴ mânâ yüklü nazımda söylendiği gibi, İslam ümmeti arasında öyle Hazâmi'ler vardır ki onların nakilleri bir cemaatin rivâyetinden daha güvenilirlerdir. Râvilerin azlığı, eğer za'fiyet olarak kabul edilirse, âhâd haberlere en zayıf hadisler nazarıyla bakmamız gerekir. Hâlbuki âhâd haberler üzerine gerçekleşmekte olan pek önemli ve pek geniş beşeri muameleler vardır. Genel duygu ve davranışlarımızda güvenle karşıladığımız âhâd haberleri, dinî hüküm ve davranışlarımızda zayıf olarak kabul etmemiz sağlıklı bir düşüncedir. Fıkıh ve fıkıh usulü âlimlerinin haber-i vâhidi aklî kıyasa tercih ve takdim etmesi, haber-i vâhidin rivâyetindeki kuvvetin ve güvenin ölçüsü ve terazisidir.

Hadislerin sıhhatine oldukça kuvvetli bir ölçü ve delil de hadislerin dilini incelemektir. Arap lisanındaki belagat ve fesahat derecelerinin elde edildiği yerlerden birincisi Kur'an'ın dili, ikincisi de hadislerin dilidir. Kur'an'ın dili, hadislerin dilinin ne kadar üzerindeyse; hadislerin dili de diğer Arapların dilinin o derece üstündedir. Hadislerin diline aşına olanlar, Hz. Muhammed'e isnad edilen sözlerin hadis olup olmadıklarını kolayca anlayabilirler. Bundan daha kuvvetli bir ölçü ve delil de hadislerin mânâ ve içeriklerini incelemektir. Bu anlam ve içeriklerin üst ve alt derecelerini, hedef edindikleri şer'i maksat ve gayelerini gözden geçirmek peygamber tarafından söylenen sözler olup olmadıklarını hemen ortaya çıkarır. Uydurma hadisleri, ayırt edecek ölçüler de işte bu nitelikler ve bu noktalardır. Aslında biz uydurma hadisler olarak yalnız iki kısım sözleri kabul ediyoruz: Biri Gulat-ı Şiâ'nın Ali halifeliği hakkındaki siyasî sözleridir. Diğeri de İslami görünümlü Yahudi ruhlu münafıkların o ruhlara tercüman olan sözleridir. Bu sözler daha İslam'ın başlangıcında Nebevî hadisler arasından ayıklanmıştır. Bunlardan başka uydurma hadisler yoktur.

14 Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbu'l-Emsâl*, (thk. Abdulmecîd Katâmiş, Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1400/1980), s. 50.

Uydurma hadis diye zannedilen diğer sözler, ümmetin Salihlerinin öğütleridir. Mânâ ve içeriklerini incelediğimizde, zühd ve takvadan başka bir arzu ve ihtiras şüphesi göremiyoruz. Zahid ve muttaki zatların, Hz. Muhammed'in pek yaygın olan şiddetli uyarı ve korkutması karşısında, onun adına hadis uyduracaklarına ihtimal veremiyoruz. Bu öğütlerin uydurma hadisler unvanını alması, Nebevi hadislerin belagat diline, peygambere yaraşır biçimdeki mânâlarına aşina olmayanlar tarafından hadis zannedilmelerinden ve o yolda yaygın olmalarından ileri gelmiştir. Hadislerin sıhhatine ait kuşkular, iyi niyete dayanıyorsa bu açıklamalarımla şüpheleri yok olur kanaatindeyim. Aksi halde, amaç ve gaye başka ise ne söyle boş ve faydasızdır.

Sonuç:

Sadeleştirilen makalede hadisle ilgili Cumhuriyet'in ilk yıllarında gün yüzüne çıkan iddialar ve bunlara Ahmed Şirânî tarafından verilen cevaplar konu edinilmiştir. Çalışmada konu edinilen bu iddiaları şöyle özetleyebiliriz:

1. Sahih hadisler ya oldukça az veyahut hiç yoktur.
2. Hz. Peygamber'e atfedilen hadisler ya tamamıyla uydurmadır veyahut pek zayıftır.
3. Bir hadisin güvenilir olması için mütevatir olması gerekmektedir. Mütevatir hadisler de ya yoktur veyahut oldukça azdır.

Müellif, bu iddiaların yaygınlaşması ve geniş bir hâkimiyet alanı bulması halinde, Hz. Peygamber'in hadislerine güvenin azalacağından ve zamanla hadislerin hükümleri ile amelin terk edileceğinden endişe etmektedir. Ayrıca yazar, böylesi iddiaların fıkıh usulünü de temelsiz bırakacağından kaygılanmaktadır. Bu çalışmanın telif sebebi ise, "Hadis Tehlikesi" adlı makaleden anlaşıldığına göre, işte böylesi endişe ve kaygıları izale etmek ve iddia sahiplerinin fikirlerinde dönüşüm meydana getirmektir.

Yazar, öncelikli olarak Hz. Peygamber'in vazifesinin sadece Kur'an'ı tebliğ etmek olmadığını, bunun yanında onu izah etmek ve uygulamasını somut bir şekilde göstermekle de görevli olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, Hz. Peygamber'in bu açıklama ve uygulamaları yapması, İslam'ın mükemmel bir din olabilmesi için zorunlu ve gereklidir. Her türlü olaya çözüm bulamayan bir dinin mükemmel olmasından ise bahsedilemez. Bu bağlamda genel hüküm ve kaideler içeren Kur'an'ın, hem anlaşılabilmesi hem de değinmediği konuların açık bırakılmaması için Hz. Peygamber'in hadisler söylemesi kaçınılmazdı. Şüphesiz bu durum da sünnetullahın bir gereği idi. İşte tam bu noktada Ahmed Şirânî, mantiki açıklamalarını nakli delillerle temellendirmek istemiştir:

Bu delillerden birincisi, Hz. Peygamber'in sünnetinin de vahiy ürünü olduğunu ortaya koyan Necm süresinin 3 ve 4. ayetleridir. Şirânî'nin adı

geçen ayetlere yaptığı yorumlar dikkatle incelenecek olunursa, onun bu ayetlerde kastedilenin Hz. Peygamber'in sünnet/hadisleri olduğunu benimsediği görülecektir. Bu görüş günümüze kadar gelen gerek tefsir ve gerekse hadis geleneğinde tartışılrsa da yazara göre, söz konusu ayetler İslam ümmetine sünnet ve hadislere karşı güven ve itimat telkin etmektedir. Ancak söz konusu ayetlerde bahsedilen vahyin, Kur'an ayetleri olduğunu¹⁵ dikkate aldığımızda; Ahmed Şirânî'nin bu ayetlere dayanarak sünnetin vahiy ürünü olduğunu savunanların görüşlerinden etkilendiğini söyleyebiliriz.

Müellifin ikinci delili ise, Hz. Peygamberden nakledilen ve "kendi adına yalan söylenilmesini" yasaklayan bir hadistir. Bu rivâyet, mantiki olarak Hz. Peygamber'in şer'i konularda hadis irat ettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in kendisine yalan söz isnad etme konusundaki uyarısı, sonraki nesiller için hadis konusunda hassasiyetin mihenk taşı olmuştur.

Hadislerin sıhhatinde tevâtürün şart olup olmadığı konusunda ise yazar, tevâtürü şart olarak görmemiştir. Ona göre, herhangi bir hadisin sıhhatini tespit edebilmek için birçok kriter vardır. Bunlar; râvilerin hallerini incelemek ve onların hadis rivâyet etmelerindeki gaye ve sebepleri tespit etmek, rivâyetlerin üslubunu Hz. Peygamber'in üslubuyla karşılaştırmak ve hadislerin mânâları ile Hz. Peygamber'in şer'i hüküm koymasındaki amacının uyuşup uyuşmadığını belirleyebilmektir. Böylesi araştırmaların neticesinde rivâyet edilen hadislerin gerek nakledilmesi gerekse tedvin edilmesinde nitelik itibariyle bir za'fiyet bulunmaması gerekmektedir. Belirli bir sayıya ulaşamayan yani nicelik itibariyle râvileri tevâtür derecesinde olmayan hadisleri de sırf bu nedenden dolayı zayıflıkla nitelendirmek doğru bir yaklaşım değildir. Zira nitelik nicelikten daha önde gelmektedir. Ayrıca râvilerin sayısının azlığı bir za'fiyet sebebi olarak kabul edilirse, âhâd haberlerin en zayıf hadisler olması gerekmektedir. Oysa bu haberler hakkında pek geniş araştırmalar yapılmaktadır. Ayrıca fıkıh ve fıkıh usulü âlimlerinin bu rivâyetleri kıyasa tercih etmeleri, onların sıhhatlerinin bir ölçütüdür.

Müellifin açıklama yaptığı en önemli hususlardan birisi de hadislerin sıhhatini tespitinde hadislerin dilini incelemektir.¹⁶ Zira hadislerin dili, belağat ve fesahat yönünden Araçların dilinden daha üsttedir. Ayrıca hadislerin mânâ ve içerikleri de hadislerin tashihinde kullanılacak diğer bir ölçüttür.

Bu bağlamda, yazara göre, uydurma hadisler iki türlüdür: Ğulat-ı Şia'nın Hz. Ali'nin hilâfeti hakkındaki sözleri ve Yahudi ruhlu münafıkların sözleri.

15 Hâlbuki bu ayetlerde kastedilen Kur'an'ın bizzat kendisidir. Bkz. Mehmet Hayri Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1996), s. 237-247.

16 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılmasında ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), s. 199-294

Bu hadisler, İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren İslam kültüründen temizlenmiştir. Bunların dışında uydurma zannedilen ama mevzû olmayan rivâyetler vardır ki bunlar da salihlerin öğütleridir. Hz. Peygamber'in uyarı ve ikazına rağmen onların hadis uydurmuş olmaları ise mümkün değildir. Öyleyse hadislerin diline aşına olamayanlar, böylesi sözleri hadis olarak nitelendirmişler ve bu kanaatlerde yaygınlık kazanmış olabilir.

Sonuç olarak sadeleştirilen bu makale, bir muhaddis tarafından yazılmamış olsa da gayet güzel ve başarılı bir çalışmadır. Ancak yazarın uydurma rivâyetler konusunda mütevazı davrandığını söyleyebiliriz. Zira uydurma hadislerin sırf zühd ve takva içerikli olmadıkları aşikârdır. Çünkü bu durum terğib ve terhîb gayesiyle söylenmiş hadisler hakkında söylenebilse de fırka, mezhep, kabileyi müdafaa etme ve şahsi menfaat düşüncesiyle uydurulan rivâyetler için söylenemez. Dolayısıyla yazarın bu konudaki iyimser yaklaşımına mesafeli durulması gerektiği kanaatindeyiz.

Kaynakça:

- Afif, Yahya, "Hadis Meselesi", *Sebilü'r-Reşâd Dergisi* 606, (1340/1924): c. XXIV, s. 114-117
- Akman, Zekeriye, *Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bir Üst Kurul Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye*, Ankara: DİB Yayınları, 2006.
- el-Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Çakan, İsmail Lütfi, "1876-1976 Arası Türkiye'de Hadîs Çalışmaları Bibliyografyası (Kitaplar)", *İslâm Medeniyeti Mecmuası* 3, (1980): c. IV, s. 33-39.
- Çakan, İsmail Lütfi, *Hadîs Edebiyatı (Çeşitleri-Özellikleri-Faydalanma Usulleri)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1989.
- Ebû 'Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbu'l-Emsâl*, thk. Abdulmecîd Katâmiş, Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1400/1980.
- Görmez, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılmasında ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Gündüz, Mustafa, "Ahmed Şirânî ve Medreseleri Hem Eleştiren Hem de Savunan Dergisi: 'Medrese İ'tikatları', (İndeks ve Yazı Özetleri)", *Folklor/Edebiyat Dergisi* 47, (2006): c. XII, s. 3-4.
- Kahraman, Aslı, "1912-1925 Yılları Arasında Sebilüreşad Dergisi'nde Yayımlanan Hıristiyanlıkla İlgili Makaleler ve Tahlilleri", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2009.

- Kaya, Mahmut, "İşrâkıyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, c. XXIII, s. 435-439.
- Kırbaçoğlu, Mehmet Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1996.
- Mahmut Kaya, "Meşşâiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004, c. XXIX, s. 393-396.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahihu Müslim*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Özağşar, Mehmet Emin, *Hadis İlmine Giriş*, İstanbul: DEM Yayınları, 2009.
- Özağşar, Mehmet Emin, "Hadisin Neliği Sorunu ve Akademik Hadisçilik", *İslâmiyât 1*, (2000): c. III, s. 49-52.
- Şimşek, Selami, "Ahmed Şîrânî", *Gümüşhane'nin Kültür ve Sanat Hayatından 40 Biyografi*, (ed). Muhsin Kalkışım, Kemal Saylan, İstanbul: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 11-17.

